

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:20
ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Gästgiveriet i Rudsbyn

Fastigheten Rudsbyn 1:65, Långseruds socken, Säffle kommun, Värmland
Helmut Bergold och Annica Ramström

ARKEOLOGGRUPPEN AB, RAPPORT 2014:20
ARKEOLOGISK FÖRUNDESRÖKNING

Gästgiveriet i Rudsbyn

Fastigheten Rudsbyn 1:65, Långseruds socken,
Säffle kommun, Värmland

ARKEOLOGGRUPPEN I ÖREBRO AB
Drottninggatan 11, 702 10 Örebro
Telefon 019-609 04 10

www.arkeologgruppen.se
arkeologgruppen@arkeologgruppen.se

© 2014 Arkeologgruppen AB

Arkeologgruppen rapport 2014:20

Författare Helmut Bergold och Annica Ramström

Grafisk form Nina Balknäs @ Högtorps Diverse

Omslagsfoto Översiktsbild. Foto av Arkeologgruppen AB.

Kartor ur allmänt kartmaterial, © Lantmäteriet Dnr R50223371_140001.

Innehållsförteckning

Sammanfattning.....	5
Inledning	5
Bakgrund och kulturmiljö.....	5
Skog och historia, Lantmäteriet	7
Det historiska kartmaterialet.....	7
Syfte och frågeställningar.....	9
Metod	9
Resultat	11
Fynden.....	12
Tolkning	13
Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen.....	13
Administrativa uppgifter	14
Bilagor.....	15
Bilaga 1. Schaktlista	

Figur 1. Översiktskarta över trakten kring gästgiveriet i Rudsbymåla med läget för den aktuella undersökningen markerad med en röd prick.

Sammanfattning

I samband med Trafikverkets planer på att anlägga en ny bussomstigningsplats vid Rudsbyn har Arkeologgruppen AB gjort en arkeologisk förundersökning. På platsen fanns enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag *"en gästgiverilämning med skriftligt belägg i ett tingsprotokoll från 1736 samt på laga skifteskarta från 1845"*. Kvar fanns en husgrund om 9x6 meter, innehållande en källargrop i västra änden, 6x3,5 meter stor. Dessutom fanns ett spismursröse, omkring 2x2 meter stort och 1 meter högt.

Inom undersökningsområdet togs fyra ytor upp med hjälp av grävmaskin som skiktvis banade sig ner till kulturlagernivå eller steril bottennivå. Vid inventering och sökschaktsgrävning av området kunde inga nya lämningar iakttagas, de spår av kulturlager som påträffades har daterats till 1800-talet utifrån fynden och har tolkats som trampade lager.

Inledning

I samband med Trafikverkets planer på anläggandet av en ny bussomstigningsplats vid Rudsbyn, inom fastigheten Rudsbyn 1:65 har Arkeologgruppen AB gjort en arkeologisk förundersökning på platsen. Undersökningen genomfördes i maj 2014 av Helmut Bergold och Annica Ramström, som också tillsammans har utformat rapporten. Undersökningen genomfördes på uppdrag av Länsstyrelsen i Värmland, diarienummer 431-2180-2014 och bekostades av Trafikverket.

Förundersökningen omfattade en yta om 160 kvadratmeter, väster om den husgrund som fanns på platsen.

Bakgrund och kulturmiljö

Inom området för den nya bussomstigningsplatsen fanns enligt Länsstyrelsens förfrågningsunderlag:

"en gästgiverilämning med skriftligt belägg i ett tingsprotokoll från 1736 samt på laga skifteskarta från 1845. Kvar på platsen finns en husgrund: 9,0 x 6,0 meter, källargrop i västra änden, 6,0 x 3,5 meter, djup 1,0 meter. Spismursröse: 2,0 x 2,0 meter, 1,0 meter i höjd, natursten och tegel."

(Länsstyrelsens förfrågningsunderlag)

Husgrundslämningen var belägen cirka 20–30 meter söder om Europaväg 18 på naturlig förhöjning, som idag är delvis beväxt med kraftig sly. Källargropen i den västra delen av husgrunden var bemängd med dumpade sopor, framförallt järnskrot i form av oljefat och bildelar. I övrigt var lämningen mycket välbevarad med en enkel syllstensrad mot norr och väster medan den i söder och öster var uppbyggd i flera kallmurade varv, i öster upp till fyra stycken. Mot norr kunde det konstateras att syllens förstärkts med cement.

Spisröset som var upp till 1 meter högt balanserade på områdets högsta punkt, direkt intill källargropen, vilket förstärkte känslan av höjden på spisen. Den var murad med tegel och natursten. Spisen var belägen på mitten av den södra väggen.

Ytterligare 20 meter söder om husgrunden fanns ett stående uthus som hörde till gästgivargården. Öster om husgrunden fanns ett stående torp som även det hörde till gårdstomten. Torpet hade byggts på 1930-talet som en provisorium inför en nybyggnad på tomten. Denna skulle ha byggts på platsen för husgrunden, men blev aldrig av.

Husgrunden var i bygden känd som Rudsbyns gästgiveri och skulle enligt tradition i bygden ha byggts som en liten gästgivargård i syfte att avlasta gårdarna i byn som tidigare fungerat som skjutshåll och där skjutshållet roterat mellan gårdarna. En piga från gårdarna fick som arbetsuppgift att sköta gästgivargården när det fanns gäster. Under tidigt 1900-tal såldes gästgiveriet som privatbostad (muntlig uppgift, flera olika personer i Rudsbyn).

Generellt kan sägas att gästgivargårdar var en produkt av stat och kyrka med en lång tradition och förordningar som avskaffades först år 1933. Gästgivargårdar har också under vissa perioder fungerat som tingshus.

Gästgiveriernas historia går tillbaka till år 1279 då Magnus Ladulås fastslog att varje by skulle anställa en rättare, det vill säga en fogde, som mot betalning skulle förse resande med kost och logi. Detta lär ha varit ett sätt att motverka den tidigare utbredda våldgästningen i landet. Några år senare antogs 1283 en lag om inrättande av krogar eller härbärgen. Nya gästgiveristadgar tillkom under Gustav Vasa. År 1560 bestämdes att det skulle finnas tavernor vid de stora landsvägarna och år 1584 fastställde Johan III taxor för olika förnödenheter.

Rikskanslern Axel Oxenstierna fastslog år 1636 att vid allmänna vägar skulle gästgiverier finnas på två mils avstånd. En gästgivarförordning från år 1734 innehåller ingående bestämmelser; om lokaler, utrustning, mat och dryck. Inom två mils avstånd hade gästgivaren ensamrätt på försäljningen av öl, vin och brännvin. En gästgivare hade tre skyldigheter; att förse den resande med husrum, mat och skjuts. Det betyder att man kunde resa genom landet med hjälp av gästgiveriskjutsarna, eller genom att byta hästar på gästgiveriet. Detta gällde fram till 1878 då skjutsandet överläts på entreprenad. Skjutsväsendet existerade ända till 1933. Samtidigt avskaffades också gästgivarens skyldighet att härbärgera resande.

Kunskapsläget vad gäller gästgiverier och skjutshåll är varierande och kan lokalt vara förhållandevis klent, rent allmänt har de en liten plats i den skrivna historien trots att de utgör ett långt stycke svensk historia.

Skog och historia, Lantmäteriet

Enligt Skogens Pärlor (Skog & Historia) rör det sig om Gästgiveriet Framme som idag består av:

- Husgrund 9x6 meter, öst-väst, källargrop i västra änden, 6x3,5 meter och 1 meter djup.
- Spisröse 2x2 meter, höjd, 1 m av natursten och tegel
- Uthus, befintligt, 26 meter söder om 1/. 17x5,5 meter med avträde i nordöstra hörnet.
- Hus, befintligt, 14 meter sydväst om 1/. 5,5x4,5 meter med källare under. Förstuga på norra sidan 2,5x1,5 meter.
- Kallkälla, 30 meter sydväst om 1. 1,5x1,5 meter och 1,5 meter djup, stensatt, mycket välbevarad.

Norr om gästgiveriet finns en fornlämningen Långserud 96:1 (bevakningsobjekt) som är resterna efter gården eller byn Rudsbyn. Enligt Fornsök är det en *"gårdstomt, bebyggd, cirka 55x40 meter (N-S).*

Tomtens utsträckning inlagd efter 1646 års karta. Äldsta belägg 1540."

Öster om gästgiveriet och gårdstomten finns ytterligare en lämning, Långserud 24:1 (fornlämning) som enligt Fornsök är:

"Milstolpe, gråsten, 0,9 meter hög och 0,4 meter bred och 0,1 meter tjock. Inskriptionen på den mot söder vända sidan; ¼MIL/1872. Milstolpen står fastkilad mellan en större sten på ena sidan och några mindre stenar på andra. Ursprungligen skall stenen ha varit rest på vägens södra sida, då man fortfarande kan skönja rester av det ursprungliga postamentet. Revidering 1992: Flyttad. Står numera fastgjuten i ett cementblock med "inskriften" 1990."

Det historiska kartmaterialet

Häradsekonomska kartan (odaterad men brukar vara runt 1860) visar att det rör sig om ett boningshus med ett uthus i norr. Uthusets läge gör att det bör ha legat under dagens väg norr om lämningen. Observeras bör att vägdragningen norr om lämningen är helt nydragen. Den äldre landsvägen går norr om gästgiveriet och förefaller idag mer vara en lokalgata. Att den äldre vägen går norr om dagens förstår man också av att den går förbi den gamla gårds- eller bytomten.

På häradsekonomska kartan är gården inte utsatt som gästgiveri, vilket gästgiverierna normalt är om dom är i bruk. Det måste betyda att gästgiveriet var nedlagt när kartan ritades.

I Husförhörslängderna förekommer inte namnet Framme under första halvan av 1800-talet, det står konsekvent Gästgivargården Rudsbyn. Under 1800-talets första hälft används inte Rudsbyn som namn på byn utan istället kallas den Rösbyn.

Gästgiveriet i Rudsbyn

Figur 2. Översiktsplan. Skala 1:3 000.

Syfte och frågeställningar

Det arkeologiska uppdraget innebar att utföra en arkeologisk förundersökning av den del av fornlämningen som berörs av det planerade arbetsföretaget. Syftet med förundersökningen var följande:

- 1, Att skapa ett underlag för Länsstyrelsens bedömning om tillstånd till att ta bort aktuell del av fornlämningen kan ges genom att klargöra fornlämningens närmare art och omfattning.

Detta skulle innefatta:

- dokumentation av eventuell förekomst av kulturlager, deras karaktär och ålder
- dokumentation av eventuellt fyndinnehåll, vilket skulle inkludera en bedömning av fyndens typ, antal och ålder
- bedömning av fornlämningens bevarandegrad på aktuell plats
- bedömning av den rumsliga avgränsningen av fornlämningen inom exploateringsområdet.
- bedömning av vilka typer av aktiviteter som ligger bakom eventuella kulturlager, anläggningar och fynd som påträffas vid förundersökningen
- att avgöra dess vetenskapliga och pedagogiska kunskapspotential.

- 2, Att klargöra i vilken mån en särskild arkeologisk undersökning (slutundersökning) måste utföras av aktuell del av fornlämningen innan anläggningsverksamhet får ske inom området för fornlämningen.

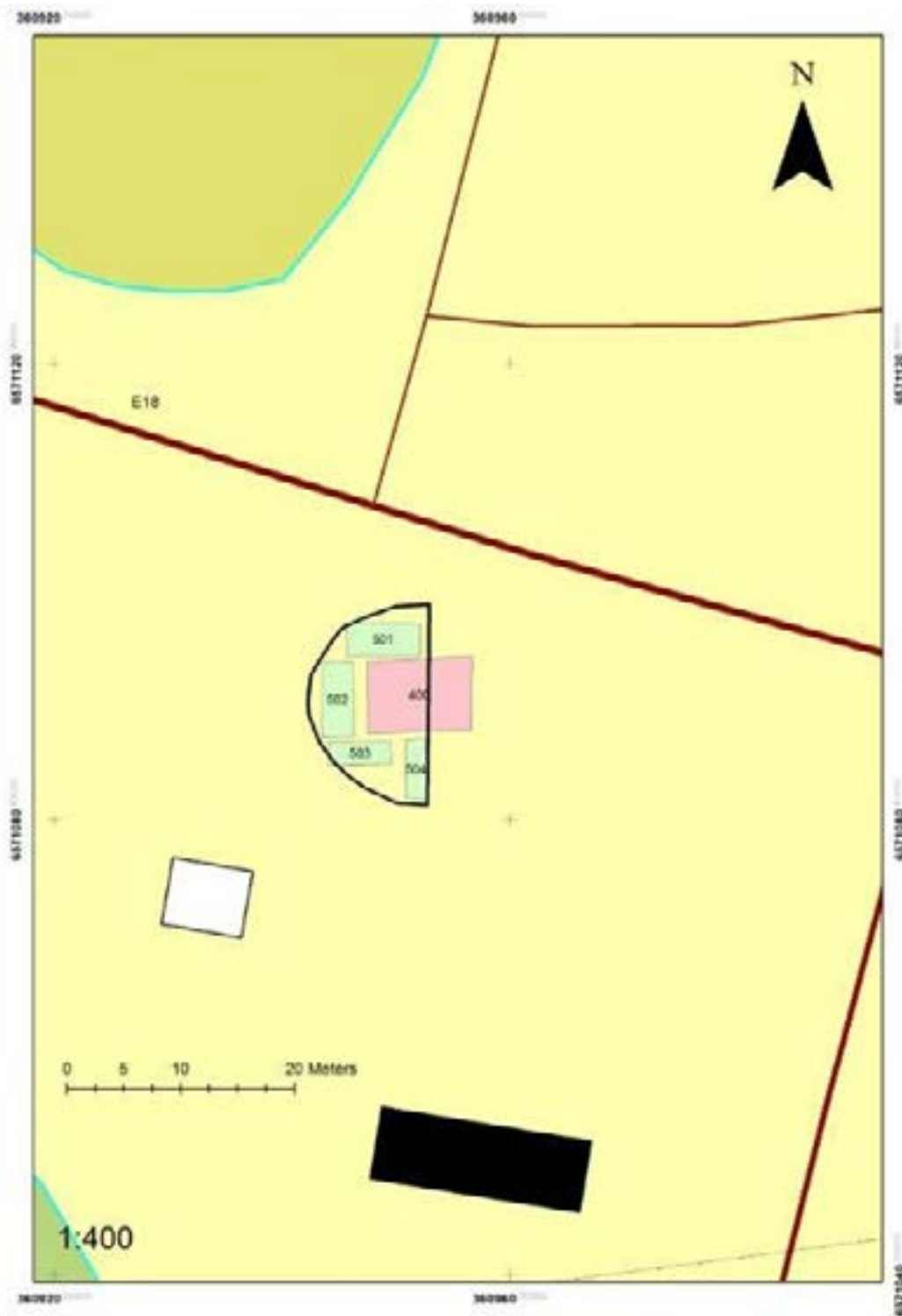
Metod

I enlighet med Länsstyrelsens förfrågningsunderlag utfördes undersökningen med en hög ambitionsnivå. Med detta avses vid den här undersökningen utgrävning och dokumentation i enlighet med Single Context-metoden.

Inom undersökningsområdet togs fyra ytor upp med hjälp av en grävmaskin som skiktvis banade sig ner till, i det här fallet, kulturlagernivå eller steril bottennivå. Större ytor underlättar tolkningen av eventuella andra, under marken idag inte synliga, lämningar som kan påträffas. Ytorna omfattade tillsammans cirka 60 kvadratmeter. I de ytor där kulturlager fanns handgrävdes ett antal rutor 1x1 meter stora ner till steril bottennivå. Syftet med handgrävningen var att skaffa en bild av stratigrafien inom ytan. Handgrävningen skedde med gotlandshacka och skårslev. Samtliga ytor mättes in med GPS och dokumenterades skriftligt. Kulturlagren mättes in och beskrevs, daterades och funktionsbestämdes. Anläggningar och konstruktioner fotograferas med digitalkamera.

Dateringarna har gjorts utifrån stratigrafiska iakttagelser och framförallt utifrån fyndmaterialet, företrädesvis keramik och glas.

Gästgiveriet i Rudsbyn

Figur 3. Schaktplan. Undersökningsområdet är markerat med svart.
Skala 1:400.

De digitala inmätningarna har förts över i det digitala dokumentationssystemet Intrasis. All inmätning har skett i SWEREF 99 TM. Vid den digitala dokumentationen i fält användes GPS. Överföring, lagring och registrering av fältdata har skett i Intrasis. Analys av fältdata har gjorts i programmen Intrasis Analysis och ArcGis 10.

Resultat

Husgrunden, A400, är beläget på en förhöjning om cirka 0,5–0,8 meter mot den omgivande marken och beväxt med sly och enstaka lövträd. Direkt öster om husgrunden finns ett plant område som troligen har utgjort trädgårdsområdet.

Den till gästgiveriet tillhörande ladugården finns söder om förhöjningen och dagens infart till gästgiveriet ligger mellan förhöjningen och den befintliga ladugården.

Figur 4. Delar av grundens syll bland den täta slyn som täckte delar av undersökningsområdet. Foto av Arkeologgruppen AB.

Husgrunden (A400) är tydlig i terrängen och 7x6,5 meter stor. Den västra syllstensraden är lagd av natursten mellan 0,3 och 0,45 meter stora och omkring 0,2 meter höga. Mot norr är grunden inte lika tydlig, och här finns cementerade delar och mindre syllstenar. I den östra delen är grunden delvis lagd i flera skift av 0,3 till 0,75 meter stora stenar. Den södra sidan var tydlig om än dold av tät sly, dock kunde det fastställas att den delvis var bevarad i flera skift med sten varierande mellan 0,2 och 0,55 meter.

Från grundens mitt och mot den västra väggen fanns en grop, det vill säga rester efter en källare. Den var cirka 6x3,5 meter stor. Vid undersökningstillfället var den fylld med allehanda skrot och skräp.

Rester av spisen (spisröset) fanns centralt i byggnaden längs den södra väggen. Den var byggd av huggen sten, delvis kalksten, i huvudsak kallmurad. Stenarna var 0,2 till 0,5 meter stora, vissa rektangulära.

Spisen var 2x2 meter stor och 0,2–0,7 meter hög. Utrasat kring den fanns tegelstenar som förmodligen är rester efter skortensstocken. Mängden rivningsbråte är litet, vilket gör det troligt att byggnaden har plockats ner och återanvänts som bränsle eller byggnadsmaterial.

Figur 5. Spisröset. Foto av Arkeologgruppen AB.

För att konstatera om andra lämningar, strukturer eller kulturlager fanns inom det av Länsstyrelsen angivna undersökningsområdet grävdes fyra schakt (bilaga 1) med maskin. Schakten grävdes så stora som området och förutsättningarna medgav, det vill säga omkring 7 meter långa och 2–3 meter breda. Den sammanlagda ytan omfattade cirka 60 kvadratmeter. I schakten grävdes meterstora rutor för att ytterligare klarlägga stratigrafin samt för att eftersöka fynd i daterande och funktionsbestämmande syfte.

De stratigrafiska iakttagelserna var tämligen likartade runt grunden, dock var den norra (S501) sidan något mer komplex. Där fanns överst grästörv som täckte ett lager gårdsgrus blandat med inslag av lera. Detta överlagrade ett varvigt kulturlager, eller snarare ett kulturpåverkat material bestående av sand och humus varvat med påfört rent sand- och grusmaterial. Lagret var "trampat" och innehöll få fynd, det var cirka 0,15 meter tjockt och i botten fanns grusig morän.

Övriga schakt (S502–S504) var ganska likartade med grästörv överst och därunder något kulturpåverkade sandiga eller leriga lager med grusig morän i botten.

Fynden

Fyndmängden var klen och av sentida karaktär. De återfanns främst i schakt 501 och 502 och de har samtliga förts till 1800-talet. Fynden utgjordes – förutom av en del byggnadsmaterial som fönsterbeslag, fönsterglas och spik – även av hushållsmaterial som fajansskärvor, porslinsskärvor samt glasskärvor. I övrigt hittades också ett pipskaft i rödbrännande lera.

Tolkning

Vid inventering och söschaktsgrävning av området kunde inga nya lämningar iakttagas, de spår av kulturlager som påträffades har daterats till 1800-talet utifrån fynden och har tolkats som trampade lager. På den norra sidan iaktogs gårdsgrus, vilket troligen innebär rester efter en grusgång framför byggnadens ingång. Det kunde också konstateras att grus har förts på vid olika tillfällen, antagligen när det har blivit för fuktigt i marken så att den underliggande myllan har trängt upp och blandats med gruset.

Direkta spår efter att byggnaden ska ha fungerat som ett gästgiveri under en längre period har inte kunnat konstateras. För att avgöra detta behöver antagligen hela husgrunden grävas ut invändigt, vilket också är nödvändigt för att kunna utnyttja lämningens pedagogiska potential. Den behöver ytterligare röjas från skrot, sopor, sly och rötter, och i viss mån restaureras. Därefter kan den bli ett fint inslag vid området för den nya bussomstigningsplatsen som visar på en lokal tradition av resande i form av en "äldre hållplats".

Utvärdering av resultaten i förhållande till undersökningsplanen

Uppdraget från Länsstyrelsen i Värmland innebar att fastställa om kulturlager fanns samt att bedöma dess ålder, karaktär och bevarandegrad. Dessutom skulle lämningens avgränsning fastställas. I och med föreliggande rapport anser Arkeologgruppen att frågeställningarna är besvarade. Inga avvikelser från undersökningsplanen gjordes.

Administrativa uppgifter

Landskap: Värmland
Län: Värmlands län
Kommun: Säffle kommun
Socken: Långserud socken
Fastighet: Rudsbyn 1:65

Arkeologgruppens diarienummer: Ag 2014_14
Länsstyrelsens diarienummer: 431-2180-2014
Projektnr: 2014_14
Fornlämningsnr: —

Projektgrupp:
Helmut Bergold och Annica Ramström
Personal:
Helmut Bergold och Annica Ramström

Undersökningstid: 2014-06-03 till 2014-03-05
Exploateringsyta: 160 m²
Undersökt yta: 60 m²
Läge: Ekonomiska kartan, blad 10C 5c, Åskog SÖ
Koordinatsystem: SWEREF 99 TM

Dokumentationshandlingar som förvaras i ATA, RAÄ, Stockholm:

—

Digitalt arkiv:
Digitala data förvaras tillsvidare hos Arkeologgruppen AB.

Fynd:
Inga fynd omhändertogs.

Bilaga 1. Schaktlista

Schakt 501

5x2,5 meter. Grästorv 0,05 meter som överlagrar 0,02–0,03 meter gårdsgrus. Därunder ett varvigt kulturpåverkat lager bestående av sand och humus blandat med gårdsgrus, 01–0,15 meter tjockt. I botten grusig morän. Fynd: pipskaft i rödgods, fönsterbeslag, spik, fönsterglas, fajans och porslin.

Schakt 502

7x3 meter. Grästorv 0,05 meter som överlagrar ett något kulturpåverkat lager sammansatt av humus, grus och sand, 0,05–0,14 meter tjockt. I botten grusig morän.

Schakt 503

7x2 meter. Grästorv 0,05 meter därunder humus och rester efter en syrenbuske, 0,1 meter tjockt. Därunder vidtar ett gruslager som skulle kunna vara rester efter en grusad väg mot uthuset i söder, den framträder som ett svagt smutsigt stråk. I botten fanns grusig morän och sten.

Schakt 504

5x2 meter. Överst även här 0,05 meter grästorv som överlagrade humus blandat med sand och grus. I botten fanns grusig, stenig morän. De övre skikten innehöll mindre inslag av rivningsmassor från byggnadens murstock.

